

SIMON ATTILA

Himnuszperek a két háború közötti Csehszlovákiában

Adalék a szlovákiai magyarok és a csehszlovák
állam viszonyához¹

ATTILA SIMON

Trials for National Anthem in Interwar Czechoslovakia. A Contribution to the Relationship Between Hungarians in Slovakia and the Czechoslovak State

Keywords: national anthem; First Czechoslovak Republic; Hungarian minority; Slovakia; courts

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i2.01>

1929 júniusában a komáromi kerületi bíróság egy üvegessegéd, egy munkás és egy fuvaros ügyét tárgyalta, és fejenként 200 korona pénzbüntetésre ítélte őket. Mégpedig azért, mivel az előző év október 27-én – feltehetően a Csehszlovákia tízéves megalakulása alkalmából aznap este tartott ünnepi rendezvények (tűzijáték is volt) hangjaitól „inspirálva” – a komáromi kórház nemibeteg-osztályán a kórházi ágyukon feltérdepelve elénekeltek a magyar himnuszt.² A három férfi tulajdonképpen jól megúsza, hiszen akár letöltendő börtönbüntetést is kaphattak volna, amitől valószínűleg a helyzet fonáksága mentette meg őket, hiszen néhány nemibajos éneklését nehéz lett volna a köztársaságra és annak területi épségére komoly veszélyt jelentő cselekedetnek beállítani. Ha azonban az első Csehszlovák Köztársaság (1918–1938) mintegy 20 évét megvizsgáljuk, azt kell megállapítani, hogy mások korántsem voltak ilyen szerencsések, hiszen a csehszlovák bíróságokon bevett gyakorlatnak számított az, hogy elzárásra ítélték az „Isten, áldd meg a magyart” éneklőit. Az alábbiakban ezt a témát igyekszünk körbejárni.

1 A téma kutatását a Fórum Kisebbségkutató Intézet „A szlovákiai magyar társadalom változásai az utóbbi 100 évben, különös tekintettel a mindennapi kultúrára” című, APVV-20-0336 számú projektje támogatta.

2 Az ügygel kapcsolatban lásd *Komáromi Lapok*, 1928. november 6. 5. p. Hírek.; *Prágai Magyar Hírlap (PMH)*, 1929. június 29. 13. p. A magyar himnuszt énekeltek a kórházi ágyon.

A himnusz és a nemzetállam-építés

Az önmagát építő nemzetállam a közép-európai régióban mindig is rendkívül érzékenyen viszonyult a nemzeti szimbólumok használatához: saját szimbólumait szakralizálta és erősen védte, a szomszéd nemzetekéit pedig tiltani igyekezett, és használatukat büntette. Ha figyelembe vesszük, hogy Eric Hobsbawm szerint a modern nemzetek megkonstruálásának folyamatában fontos szerep jutott a nemzeti és állami szimbólumok megalkotásának és definiálásának (Hobsbawm 1995), akkor ezen nincs is mit csodálkozni.

A nemzeti szimbólumok széles skálájából – Csepeli György és Örkény Antal a himnusz, a zászló és a címer mellett a kormányépületeket, a postabélyegeket, katonai egyenruhákat stb. is ide sorolja (Csepeli–Örkény 1996, 5. p.) – a jelen tanulmányban a nemzeti himnusz kerül a középpontba,³ amely azért is kaphat kiemelt szerepet bármely nemzetépítés során, mivel szöveges formája miatt erős tartalmi jelentéssel bír, énekelhetősége és főleg a közös éneklés révén pedig más szimbólumoktól is erőteljesebb a közösségképző hatása.

A himnusz mint irodalmi műfaj az európai kultúra kezdeti időszakába nyúlik vissza. Ám mint a téma egyik legjobb szakértője, Kiss Gy. Csaba is kifejti, noha „voltak a modernitást megelőző korszakokban is közösségi identitást, az uralkodóhoz fűződő lojalitást vagy vallási érzést, egyházi hovatartozást kifejező dalok, harcra buzdító csatadalok, »nemzeti« szenteket dicsőítő énekek” (Kiss Gy 2011, 46. p.), a mai értelemben vett nemzeti himnuszok kialakulása mégis elválaszthatatlan a modern nemzetek születésétől.

A neves szlovák történész, Dušan Škvarna szerint a nemzeti himnuszok egyebek között annak köszönhetik népszerűségüket, hogy mondanivalójuk könnyen érthető és egyszerű formába van öntve, miközben segítenek pozitív képet kialakítani a saját nemzetről, felidéznek dicső múltját és felvázolják jövőjét, esetleg informálnak a nemzet vélt vagy valós sérelmeiről. (Škvarna 2004, 8. p.) Így a közösségből pozitív vagy negatív érzelmeket tudnak kiváltani, és egyben segítik elfedni azokat a szociális, regionális, felekezeti és mentális különbségeket, amelyek az adott nemzeti közösségen belül ténylegesen léteznek. Vagyis a nemzeti himnusznak a saját nemzeten belül integráló, kifelé pedig inkább taszító, megkülönböztető szerepe van.

A jelen tanulmány nem a nemzeti himnuszok műfaji szerepével, nem is identitásformáló, mozgósító, integráló stb. hatásával kíván foglalkozni, hanem azt próbálja bemutatni, hogy milyen konfliktusokat okozott a himnuszok használata (éneklése, eljátszása) Szlovákia területén az állam és polgárai között az első Csehszlovák

3 Himnusza természetesen nem csupán egy nemzetnek vagy államnak lehet, hanem, mint Voigt Vilmos megjegyzi, „politikai mozgalomnak, pártnak, munkahelynek, sportegyesületnek, városnak, területnek, népnek, vallásnak” stb. is. Vö. Voigt 1995, 43–52. p.

Köztársaság időszakában. Mivel azonban Csehszlovákiát korántsem tekinthetjük valamiféle előzmény nélküli, zöldmezős projektnek, és az 1918. október 28-án kikiáltott állam törvényeiben, közigazgatásában és persze a lakossága szocializációjában is erős kontinuitással kapcsolódott az Osztrák–Magyar Monarchia államaihoz, a tanulmány bevezető részében röviden foglalkozunk a szlovák himnusz dualizmus kori használatával is. Az ugyanis, ahogy az 1867 utáni magyar állam a szlovák nemzeti himnuszhoz viszonyult, hatással volt a későbbi csehszlovák államnak a magyar himnusszal szembeni magatartására is.

Ha térségünk nemzeti himnuszait (a magyart, a szlovákot, a csehet) vizsgáljuk, azt látjuk, hogy szövegeik néhány évnyi különbséggel szinte egy időben, az 1820-as, 1830-as években születtek meg (az „Isten, áldd meg a magyart” szövege 1823-ban, a cseh „Kde domov můj” és a szlovák „Hej, Slováci” szövege 1834-ben keletkezett), de kultuszuk megerősödése, nemzeti jelképpé válásuk és elterjedésük csupán az 1848/49-es forradalmak bukását követően, a dualista Monarchia éveiben valósult meg. (Kiss Gy. 2011, 152–153. p.) A Monarchia bukásáig a felsorolt himnuszok mindegyike akadályoztatva volt használatában, hiszen a Habsburg-államnak volt saját hivatalos himnusza (a Haydn által megzenésített *Gotterhalte*), így a cseh „Kde domov můj” és a magyar „Isten, áldd meg a magyart” (nem beszélve a „Hej, Slováci”-ről) 1918-ig csupán ún. népi himnusként terjedhetett. Ettől függetlenül azonban mindegyik népszerű volt, és a magyar himnusz dallama az első világháború előtti években már nem csupán a nagyobb társadalmi, közéleti rendezvényeken csendült fel, hanem a nemzeti ünnepeken (március 15., augusztus 20.) a templomokban is énekelték. (Kurhajcová 2015, 73–91. p.)

A dualizmus korszaka Magyarország tekintetében nem csupán az ország modernizációjának, hanem a magyar nemzetállam építésének az időszaka is volt (Csibi–Schwarzwölder 2018, 8. p.), ami a magyar nacionalizmus megerősödésével és a nemzetiségek egyenjogúsításának elvetésével is együtt járt. Így a magyar himnusz szakralizálódásával párhuzamosan az etnikai magyar közvélemény és a politika is gyanakvással tekintett a nemzetiségek szimbólumaira, amelyek használatában a magyar nemzetállam és az egységes magyar politikai nemzet elleni támadást vélték felfedezni. Érvényes volt ez a nemzetiségek himnuszaira is, amelyeknek éneklését közvetlenül ugyan nem büntették, de ha a magyarelleses izgatás (vélt vagy valós) célját érzékelték bennük, akkor a jogi lépések sem maradtak el.⁴

A szlovák himnusz (ami ekkoriban a „Hej, Slováci” kezdetű dal volt) éneklését illetően kevés hiteles információnk van, miközben a téma feldolgozása máig várat magára. Mindenesetre a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetője, Matúš Dula egy 1915-

4 A román himnusz énekléséről és az ezzel kapcsolatos magyar reakciókról lásd Bíró 2002, 242. p.

ben Jászi Oszkárnak írt levelében azt panaszolta el, hogy a magyarországi tömlöcök „tömve vannak tót emberekkel, minden tót érzelmű ember rendőri felügyelet alatt, fél-évi elzárással büntetetik, aki eldandolni merészelt a múlt század 30-as éveiben költött tót dalt »Hej, Slováci ešte naša slovenská reč žije«”. (Kemény G. 1999, 299. p.) Miközben Dula szavai létező problémára hívták fel a figyelmet, helyzetértékelését mégsem árt kellő visszafogottsággal kezelni, hiszen a valóság – az általunk ismert források alapján – ennél árnyaltabb volt. A korabeli sajtó információi alapján ugyanis a „Hej, Slováci”-t szabadon is lehetett énekelni. Így történt a szlovák tanítók 1894 húsvétján Hibbén megtartott összejövetelén,⁵ vagy azokon a nyilvános népgyűléseken is, amelyek szlovák politikusok részvételével valósultak meg 1891-ben Malackán⁶ vagy 1910-ben Nagyszalotnán.⁷ Csakhogy találni ellenpéldákat is, amelyek azt jelzik, hogy a hatóságok nem mindenhol és nem minden esetben tolerálták a szlovák himnuszt. 1903-ban a Rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumból azért csaptak ki 6 szlovák diákot, mivel „tüntető, tót jellegű kirándulást” tettek Murány várához, ahol „megtagadva magyar tanulói mivoltukat egymás közt és a velük találkozott magyar vendégekkel csak tótul beszéltek, a hozzájuk intézett magyar kérdésekre tótul válaszoltak, kizárólag tót nép- és pánszláv dalokat énekeltek, többek közt Hej-Slovacia kezdetű tót himnusz és a »Nad-Tatrov« kezdetű hírhedt Hurbán-féle forradalmi dalt”.⁸ A már idézett Matúš Dula pedig személy szerint is érintve volt egy a szlovák himnusszal kapcsolatos ügyben. Ő és 27 társa azért került a besztercebányai királyi törvényszék elé, mivel 1898 júniusában a turócszentmártoni vasútállomásról a szlovák himnuszt énekelve a lakásáig kísérték a pesti bíróság által börtönbüntetésre ítélt Ambro Pietort.⁹ És bár a büntető törvénykönyv 174. §-a alapján azért vádolták őket meg a közösség elleni izgatással, mivel egy törvényesen elítélt személyt magasztaltak, a bíróság a per során súlyosbító körülményként kezelte a „Hej, Slováci” éneklését.

A fentiek alapján elmondható, hogy noha a dualizmus kori magyar államhatalomnak a szlovák himnuszhoz való viszonya ellentmondásos volt, a szlovák himnusszal szembeni megtoroló intézkedések mégis is azt eredményezték, hogy a szlovákság történelmi emlékezetében tovább erősítették a szlovákellenes magyar politika képét. Ami bizonyára befolyásolta azt, ahogyan a többségi nemzet az első Csehszlovák Köztársaság éveiben és azt követően is a magyar himnusz énekléséhez viszonyult.

5 *Dom a škola*, 1894. június, 6. sz. 162–163. p. Účel učiteľských porád.

6 *Slovenské ľudové noviny*, 1891. július. 7. 4. p. Slovenské ľudové shromaždenie v Malackách.

7 *Zvolenske noviny*, 1910. október 25. 4–5. p. Ľudové shromaždenie v Slatine.

8 *A rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnázium Értesítője az 1903–4-ik tanévről*. Rimaszombat, 1904, 30–31. p.

9 A per leírását lásd Kerecman, Peter: Banskobystrický politický proces. (Online) In *Naša advokácia. História, zaujímavosti*. [letöltve 2023-04-30]. http://www.nasaadvokacia.sk/bb_proces.html

A cseh–szlovák himnusz és a magyar lakosság

A Csehszlovák Köztársaság megalakulásának napjaiban az eredetileg a *Fidlovačka* című színmű betétdalának szánt „Kde domov můj” már olyan, a cseh lakosság nagy része által ismert népi himnusz volt, amelyet gyakran énekeltek.¹⁰ Egyebek között a háború alatt külföldön létrehozott csehszlovák légiók díszszemléi során is többször eljátszották, sőt a háború utolsó szakaszában már a „Nad Tatrou sa blýska” kezdetű szlovák dallal együtt. Így történt ez a Csehszlovák Köztársaság kikiáltásnak óráiban, 1918. október 28-én a prágai Óváros téri Husz-szobornál is (Sak 2008, 39. p.), ami lényegében eldöntötte, hogy e két dal fogja alkotni Csehszlovákia állami himnusát.

Talán éppen ezért a cseh–szlovák politikai elit nem is tartotta szükségesnek, hogy egy különálló törvény által vagy akár az alkotmány útján definiálják azt, mit kell érteni a csehszlovák állam himnusza alatt. Ehelyett csupán annyi történt, hogy a prágai kormány az 1919. március 19-én megtartott ülésén, a már kialakult helyzethez igazodva, határozatot fogadott el arról, hogy állami himnuszként a „Kde domov můj” és a „Nad Tatrou sa blýska” című dalok első versszakai használatosak.¹¹

Az a fajta hozzáállás azonban, amely szerint a himnusz a nemzet lelkéből fakad, és így nincs szükség törvényi kodifikálására, a későbbiekben problémákat szült. Leginkább az nem volt világos, hogy egyetlen állami, vagy két nemzeti himnuszról kell-e beszélni. A közbeszédben ugyanis a „Kde domov můj”-t cseh nemzeti himnuszként, a „Nad Tatrou sa blýska”-t pedig szlovák nemzeti himnuszként emlegették. Csakhogy ez a felfogás ellentmondott a csehszlovákizmus eszméjének, amely szerint Csehszlovákia az egységes csehszlovák nemzet állama, és nincs külön cseh vagy szlovák nemzet. Ráadásul nem volt ritka, hogy az egyik vagy másik strófa eljátszása, eléneklése elmaradt. Csehországban a szlovák, Szlovákiában a cseh himnuszról feledkeztek meg,¹² ez utóbbi ország részben pedig olykor felcserélték a két dal játszási sorrendjét, és a szlovák strófát vették előre. Amiből persze viták fakadtak, és ez nem tett jót a csehek és szlovákok feszültségektől amúgy sem mentes viszonyának. Ezért a prágai kormány is szükségesnek látta, hogy beavatkozzon, és az 1930. december 5-i ülésén egy újabb határozatban rögzítette, hogy a csehszlovák állam himnusát együttesen alkotják

10 A cseh himnusz születésével kapcsolatban lásd Sak 2008, 29–35. p.

11 Národní archiv České republiky (NA ČR), fond (f.) Předsednictvo ministerské rady (PMR), kartón (k.) 3283, sv. 733/1, Hymna celostátní a hymna Podkarpatske Rusi.

12 Metod Bella pozsonyi zsupán 1921 októberében keltezett körlevelében külön felhívta a szolgabírók, polgármesterek és a pozsonyi rendőrkapitány figyelmét, hogy a hivatalos ünnepeken a szlovák himnusz előtt a cseh himnuszt is játszani és énekelni kell. Slovenský národný archív (SNA), f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave (PR BA), k. 349, Mat 124/3, Státní hymny.

a „Kde domov můj” és „Nad Tatrou sa blýska” első versszakai, ezek sorrendjén pedig nem lehet változtatni.¹³

A csehszlovák állami himnusz egyik legnagyobb hiányosságát az jelentette, hogy azt a Csehszlovákiában élő nemzetiségek nem érezték magukénak. Erre a köztársaság első évében nem más, mint az államalapító köztársasági elnök, T. G. Masaryk hívta fel a figyelmet, aki a szudétánémetek megbékítése érdekében tartotta volna fontosnak egy olyan új, népi himnusz megalkotását, amelyet Csehszlovákia valamennyi lakosa elfogadna. „Ma két himnuszunk van, de jobb lenne, ha csak egy volna, olyan, amely nemzetiségre való tekintet nélkül mindenkinek megfelel” (Sak 2008, 41. p.) – nyilatkozta az elnök egy német újságírói kérdésre. És bár a téma a későbbiekben is több ízben felmerült, az új állami himnusz megalkotásához nem volt meg a kellő politikai akarat.¹⁴

Masaryk jól érzékelte, hogy a nemzetiségek, köztük a magyarok számára sem a „Kde domov můj”, sem a „Nad Tatrou sa blýska” nem nyújt semmiféle azonosulási lehetőséget, ráadásul a magyar lakosság ezeknek sem a dallamát, sem a szövegét nem ismerte. Ami nem csoda, hiszen a korabeli viszonyok között (a köztársaság első évtizedében a lakosság tulajdonában még alig volt rádió, és ahol volt, ott is a budapesti adást hallgatták) nem is volt lehetőség találkozni velük. Kivételt talán a tanulóifjúság képezett, hiszen az iskolai ünnepeken a himnusz eljátszása (eléneklése) megszokottak volt mondható. Sőt a pozsonyi iskolaügyi referátus már 1921-ben rendelettel tette kötelezővé a magyar iskolák diákjai számára azt, hogy a csehszlovák himnusz magyar nyelvű szövegét megtanulják és az iskolai ünnepeken énekeljék. (Sak 2008, 40. p.) A magyar fordítás ugyan megkönnyítette a diákok számára a cseh–szlovák himnusz befogadását, az ahhoz fűződő viszonyuk azonban ettől még nem lett jobb. Az 1910-es születésű Varga Imre, aki a komáromi gimnázium diákja volt, a vele készült interjúban elmesélte, hogy amikor az egyik október 28-i államünnepen az orgonán feljátszott dallamra senki sem kezdett énekelni, akkor a gimnázium igazgatója lépett közbe: „tudjátok ti, mit csináltok, hát bezárják a gimnáziumot, mehetek kapálni...”¹⁵ A diákság pedig csak ezt követően énekelte a csehszlovák himnusz magyar szövegét, ám akkor is meglehetősen erőtlen hangon.

Bizonyára nem tévedünk nagyot, ha úgy véljük, hogy a magyar lakosság körében nem csupán a csehszlovák himnusz ismertsége, hanem presztízse is alacsony volt. Erre következtethetünk azokból az esetekből is, amikor az állami himnusz iránti tiszteletlen viselkedés miatt vontak valakit felelősségre. Miközben ugyanis az állam himnusa nem volt törvényileg definiálva, a himnusz méltóságának védelmére a kezdetektől

13 NA ČR, PMR, kart. 3283, sv. 733/1, Státní hymna československá – pořadí obou sloh.

14 NA ČR, f. PMR, k. 3283, sv. 733/1, Hymna celostátní a hymna Podkarpatske Rusi.

15 Fórum Kisebbségkutató Intézet, Szlovákiai Magyar Levéltár, Kézirattár, Interjú Varga Imrével, 5. p.

fogva nagy hangsúlyt helyeztek, és a belügyminiszter már 1919. augusztus 13-án rendeletet bocsátott ki arról, hogy a csehszlovák himnuszt csak ünnepélyes alkalmakkor és méltó környezetben lehet játszani, és felállva kell meghallgatni.¹⁶ Vendéglőben vagy más szórakozóhelyeken viszont tilos volt a himnusz interpretálása. Ráadásul ezeket a szabályokat meglehetősen komolyan is vették, és a hatóságok gyakran jártak el olyan személyekkel szemben, akik – a hatóságok véleménye szerint – nem viselkedtek tisztelettel a himnusz és ezáltal a csehszlovák állam iránt.

Az ilyen viselkedés tipikus példáit azok az esetek szolgáltatták, amikor az állami himnusz elhangzásakor egyesek nem vették le a kalapjukat. Ez történt többek között Grünwald Jenő gálszécsi kereskedelmi utazóval is, aki egy kassai ünnepség során, miközben a katonazenekar az állami himnuszt játszotta, a fején hagyta a kalapot. Ezt ugyan az ünnepség egyik résztvevője leütötte a fejről, Grünwaldot azonban így is feljelentették, a kassai törvényszék pedig nyolcnapos fogházbüntetésre ítélte.¹⁷

Az ilyen és hasonló esetek korántsem voltak ritkák, miközben ma már nehéz megítélni, hogy egy-egy fejfedő szándékosan, vagy csupán feledékenységéből, figyelmetlenségéből maradt-e tulajdonosa fején. A szándékosság sem zárható ki például Kulacs Imre és négy másik medvei lakos esetében, akik 1936-ban egy, a helyi iskola mellett tartott ünnepségen a csehszlovák himnusz elhangzásakor nem vették le a kalapjukat.¹⁸ A pozsonyi kerületi bíróság előtt a medvei legények (valamennyien a húszas éveikben jártak) ugyan azzal védekeztek, hogy nem ismerték fel a himnuszt, ráadásul nem tudták, hogy ilyenkor le kell venni a kalapot, ám magunk úgy véljük, hogy ebben az esetben inkább tudatos cselekedetről volt szó.

Miközben az „elkövetők” szándékai nehezen feltárhatók, az bizonyos, hogy a hatóságok nemegyszer túlzott szigorral és érzéketlenül léptek fel az állami himnusz védelmében. Erről egy 1937. október 27-én, Kassán lezajlott eset is tanúskodik, amelynek főszereplője a neves kassai könyvkereskedő, Mildner Ferenc volt.¹⁹ Az október 28-i állami ünnep előestéjén a délutáni órákban ugyanis a Fő utcán tartottak zászlófelvonó ünnepséget, amelynek során a helyi katonazenekar a csehszlovák himnuszt is játszot-

16 NA ČR, f. PMR, k. 3283, sv. 733/1a, Národní hymny.

17 *PMH*, 1928. február 13. 9. p. A szlovák himnuszt játszották.

18 Štátny archív v Bratislave (ŠA Ba), f. Krajský súd v Bratislave (KS Ba), č. j. 2587/36. A töredékes levéltári anyagból az ügy lezárása nem derül ki.

19 Mildner jómódú és befolyásos család sarja volt. Szülei híres porcelángyárat vittek a városban és Miskolcon. Ő maga 1888-tól 1936-ig volt a korszak legismertebb kassai könyvkereskedésének, a Fő utcán található Akadémiai Könyvkereskedésnek a tulajdonosa. (Fiát, az ifjabb Ferencet, aki tüzérszázadosként a Ludovika egyik tanára volt, a vörös terror idején végezték ki Budapesten.) Mildner fontos szerepet játszott a város közéletében és hosszú éveken át igazgatósági tagja volt a Kassai Jelzálóbanknak is. Nekrológiát lásd: *Felvidéki Ujság*, 1941. október 4. 6. p. Mildner Ferenc. Hetven évig kassai könyvkereskedő.

ta.²⁰ Balszerencséjére éppen ezekben a percekben sétált a Masaryk körüti lakásától a Domonkosok tere felé, majd vissza Mildner Ferenc kassai lakos, aki így két alkalommal is keresztülszelte a Fő utcát. És bár közben meg-megállt és nézelődött, a himnuszra nem figyelt fel, vagy szándékosan nem vett róla tudomást, mindenestre kalapja végig a fején maradt. Ezt észelve egy járőr igazoltatta és feljelentette, az ügy pedig a kassai kerületi bíróság elé került. Mildnert végül nem ítélték el, bár nem azért, mert egy 86 éves idős emberről volt szó, akit saját vallomása szerint az utcai történések már nem érdekeltek és nem is hallott jól, és aki (ezt ismételten ő mondta magáról) a csehszlovák himnusz melódiáját nem is ismerte,²¹ hanem azért, mivel a köztársasági elnök 1938. április 16-án kihirdetett amnesztiája miatt megszüntették az ellene folyó eljárást.

Verselemzés jogi úton: a magyar himnusz és a csehszlovák hatóságok

Az 1918/19-es események, a történelmi Magyarország széthullása és a Magyar Királyság északi megyéi csehszlovák megszállásának eseményei bizonyos mértékben átértékelték, újabb jelentéssel gazdagították a magyar nemzeti himnuszt. Az „Isten, áldd meg a magyart” 1918 után a politikai határokkal szétszabdalt magyarság összetartozásának, a magyar államisággal való azonosulásnak, az idegen megszállás elleni tiltakozásnak lett az egyik szimbóluma. Így történt ez a Felvidéken is. A magyar himnuszt énekelték a honvédszobor lerombolása miatt tüntető kassai polgárok 1919. március 17-én, a lévai polgárőrök, amikor január 21-én a bevonuló csehszlovák hadsereg előtt letették a fegyvereiket, és ez hangzott fel a komáromi hivatalnokok szájából feleletként akkor, amikor a megye első csehszlovák zsupánja a csehszlovák állam iránti hűségeskü letételére szólította fel őket.²²

Az bizonyos, hogy az államfordulat utáni első hónapokban egyáltalán nem volt ritka, hogy a különféle szlovenszkói magyar politikai és társadalmi rendezvényeken felhangzott az „Isten, áldd meg a magyart”. Ez történt egyebek között a Magyar Népszövetség komáromi alakuló gyűlésén,²³ valamint a gömör-nógrádi gazdaegyesület szervezésében megtartott rimaszombati gazdagylésen, ahol a megyeháza elé vonuló tömeg, miután átadta a zsupánnak a követeléseit, „a legszebb rendben oszlott széjjel a Himnusz és a Szózat eléneklése után”.²⁴ Mint ahogy számos helyen énekelték a magyar

20 Štátny archív v Košiciach (ŠA Ks), f. Krajský súd v Košiciach (KSKs), k. 272, inv. č. 1001, TK 32/1936.

21 Uo. Életútja alapján az az állítása, hogy nem ismerte a csehszlovák himnuszt, nem tűnik reálisnak.

22 A fenti esetekkel kapcsolatban lásd Simon 2021.

23 *Híradó*, 1920. július 6. 2. p. A szlovenszkói Magyar Népszövetség megalakulása Komáromban.

24 *Híradó*, 1920. július 30. 4. p. Gazdák nagygyűlése Rimaszombatban.

himnuszt 1919 nyarán, a hatóságok által akkor már betiltott Szent István-napi ünnepi misék során is.²⁵ És ami figyelemre méltó, sem annak nem találni a nyomát, hogy a szlovák közvélemény kifejezetten ellenségesen reagált volna a magyar himnusz éneklésére, sem annak, hogy a hatalom bármiféle megtorló intézkedést foganatosított volna a himnuszt éneklőkkel szemben.

Az államhatalom ezzel kapcsolatos „passzivitásában” bizonyára szerepet játszott az is, hogy ekkoriban Prága számára még az új államhatárok kijelölése és biztosítása volt a fő feladat, és nem nagyon ért rá az ilyen szimbolikus ügyekkel foglalkozni. De a hatalom képviselőinek a szocializációja is szerepet kaphatott, hiszen a korabeli szlovák társadalom nagy része egy olyan világban szocializálódott, amelyben a magyar himnusz éneklése megszokott volt.

Az államhatárok megszilárdulását és a belső rend megerősödését követően azonban a magyar himnusz kérdése is napirendre került, és 1920 nyarán már egyre több jel mutatott arra, hogy nem fogják tolerálni nyilvános éneklését. Még annak ellenére sem, hogy Ivan Dérer teljhatalmú miniszter 1920. júniusi komáromi látogatásakor úgy nyilatkozott, hogy az „Isten, áldd meg a magyart” nem lehet betiltani, mert azt a magyarok mindig énekelni fogják.²⁶ Ám amikor a fenti nyilatkozat után pár héttel, Nagyboldogasszony napján a kassai Szent Erzsébet-székesegyházban az oda magyaros népviseletbe felvonuló mintegy 60 fiatal lány a magyar himnuszt is elénekelte, az már ellenreakciót váltott ki a hatalom részéről.²⁷ A mise után a detektívek 4 fiatal nőt (a korabeli sajtó megfogalmazása szerint „úrilányt”²⁸) kísérték be a rendőrségre, igaz, hamarosan szabadon bocsátották őket. Mivel a *Kassai Napló* két Schalkház és két Forgách lányról tett említést, okkal véljük úgy, hogy az egyik letartóztatott minden bizonnyal a vészorszakban mártírhálált halt és később boldoggá avatott Salkaházi Sára volt. Az akkor 21 éves fiatal újságíró mellett két évvel fiatalabb húgát, Jolánt és Sára legjobb barátnőjét, Forgách Erzsébetet (a későbbi neves szerkesztő Forgách Géza húgát), valamint annak lánytestvérét kísérelték be a rendőrségre. Az eset folytatásként két nappal később Pavol Fábry zsupán olyan felhívást adott ki, amelyben a magyar színek viselése és magyar dalok éneklése miatt államellenes magatartással vádolta meg az ünnepi mise résztvevőit, és szigorú fellépést helyezett kilátásba mindenki ellen, akik a továbbiakban

25 SNA, f. Krajinský úrad Bratislava (KÚ Ba), k. 268, 1504/30. prez.

26 *Híradó*, 1920. június 20. 3. p. Dérer miniszter a magyar Himnusz énekléséről. A miniszter egyrészt azt mondta, hogy a himnusz éneklése nem tilos, ám azt a véleményét is kifejtette, hogy ő mégsem tanácsolja, hogy ezekben a zavaros időkben azt énekeljék, s különösen nem, ha provokatív céllal teszik azt.

27 *Kassai Napló*, 1920. augusztus 17. 1. p. Magyar úrilányok nemzeti ruhában ünnepelték a Magyarok nagyasszonyát; *Slovenský denník*, 1920. augusztus 21. 2. p. Drzost košických kresť. socialistov.

28 *Kassai Napló*, 1920. augusztus 18. 1. p. A vasárnapi tüntetés.

a „magyar állami színek és jelvények viselése” és „magyar nemzeti énekek” éneklése által államellenes magatartást mutat fel.²⁹ A helyi szlovák nyelvű *Slovenský východ* című lap pedig „A saját hazánkban veszélyeztetnek bennünket...” címmel közölt meg lehetőségen éles hangú írást a történekről.³⁰

A fenti esetnek még nem volt büntetőjogi következménye, az ugyanezen napokban, augusztus 20-án Lőcsén történekeknek, ahol szentmisén a hívek az „Isten, áldd meg a magyart” énekelték, azonban már igen. A lőcsei ügyészség ugyanis azzal vádolt meg öt fiatal nőt és egy férfit, hogy bár tudták, hogy a város már Csehszlovákia része, mégis a magyar himnuszt énekelték, ami által más nemzetiségek ellen izgattak.³¹ A következő év február 1-jén a lőcsei kerületi bíróságon tartott tárgyalás során a megvádolt nők a magyar himnusz éneklését ugyan elismerték, ám bűnösségüket nem. Eközben arra hivatkoztak – amely érvelés a legtöbb későbbi hasonló perben is visszaköszönt –, hogy a himnusz éneklése olyan hagyomány, amelyet korábban (1918 előtt) is gyakoroltak, vagyis nem a csehszlovák állam vagy más nemzetiségek ellen irányul. A bíróság azonban nem hagyta magát meggyőzni, és az 1878-as büntető törvénykönyv 172. §-a alapján izgatás vádjában bűnösnek találva őket, 6 és 8 hét feltételes börtönbüntetést szabott ki rájuk. Az ügy azonban ezzel még nem zárult le, mivel az ügyész fellebbezett és letöltendő büntetést kiszabását kérte a vádlottakra, amit a kassai táblabíróság háromtagú szenátusa jóvá is hagyott.³² A döntést ugyanakkor élénk vita előzte meg, hiszen a szenátus két „csehszlovák” nemzetiségű bírójával szemben az elnöklő neves kuriális bíró, Újfalussy Béla más véleményen volt. A döntéshez fűzött különvéleménye szerint ugyanis a vádlottak nem izgatás céljából énekelték a himnuszt, hanem vallásos elhivatottságból, és ezért nem lehet őket büntetni. Véleményével azonban egyedül maradt, leszavazták őt. Így feltehetően ez az öt 24 és 26 év közötti lőcsei nő volt az első, akiket Csehszlovákiában a magyar himnusz éneklése miatt börtönbüntetésre ítélték. A forrásokból az már nem derül ki, hogy végül letöltötték-e büntetésüket.

A lőcsei himnuszper a következő években hasonló perek sokasága követte, a hatóságok pedig egyre kevesebb toleranciát tanúsítottak a magyar himnusz iránt: hanгоzzon az fel templomban, temetőben, vendéglőben vagy magánháznál. Az 1922. augusztus 6-ra tervezett rimaszombati aratóünnepet – a sajtó közélése szerint – azért nem engedték megrendezni, mivel a felvonulók az előző évben a „megyeháza előtt kihí-

29 Uo.

30 *Slovenský východ*, 1920. augusztus 19. 1. p. Vo vlastnej vlasti ohrožujú nás.

31 Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ŠA Pr, SA Le), f. Krajský súd v Levoči (KS Le), k. 462, inv. č. 867, č. j. B 1161/1920.; *Híradó*, 1921. február 10. 5. p. Elítélés a Himnusz és a Szózat éneklése miatt.

32 Uo.

vóan a magyar himnuszt énekeltek”.³³ De kikerült a himnusz szövege a tankönyvekből is (egy korabeli sajtóhír szerint a még a fordulat előtti időkből származó, és néhány évig még használatban lévő olvasókönyvekben le kellett ragasztani Kölcsey versét),³⁴ és szigorúan büntettek minden olyan esetet, amikor az „Isten, áldd meg a magyart” az oktatásban megjelent.

Erre Ruzskay Istvánnak, a csízi református népiskola tanítójának esete a példa, aki mint azt az iskolaügyi minisztérium pozsonyi referátusa vele szemben vádként megfogalmazta, „nemcsak hogy megtanította az iskolás gyerekeknek a [magyar] himnuszt énekelni, hanem 1922. június 19-én az érintett szülők és a meghívott vendégek előtt megrendezett vizsgát a magyar himnusz ünnepélyes elénekeltetésével fejezte be. A himnusznak az iskola épületében való éneklése pedig oly mértékben felzaklatta a jelenlévőket, hogy egyikük nyilvánosan elsírta magát”.³⁵ A referátus azonnal felfüggesztette Ruzskayt az állásából, miközben a neki járó államsegély kifizetését is leállította, s fegyelmi vizsgálatot rendelt el ellene, amelyet Gömör-Kishont megye zsupánjának, Janko Jesenskýnek a megbízásából a feledi szolgabírónak kellett lefolytatnia. A vizsgálat alapján Juraj Slávik zólyomi zsupán (közben egy közigazgatási reform következtében a régi vármegyék helyét az új ún. nagymegyék vették át) 1923. április 27-én bűnösnek mondta ki Ruzskayt és két év időtartamra eltiltotta a tanítói hivatástól. Az ítélet indoklása szerint Ruzskay magatartása az államellenes érzület oly fokát jelezte, ami az ifjúság nevelésével nem egyeztethető össze.³⁶ Eközben a református egyház is belső vizsgálatot indított, de a Gömöri Egyházmegye vizsgálóbizottsága semmiben nem találta bűnösnek Ruzskayt, és az egyház Slávik zsupánt az ítélet visszavonására és Ruzskaynak a tanítói állásába való visszahelyezésére szólította fel.³⁷ Nem valószínű, hogy ennek hatására, de a zsupán 1923 decemberében visszahelyezte Ruzskayt az állásába, és újból folyósítani kezdték neki az államsegélyt. Az ügy azonban nem tett jót a tanító egészségének, aki 1926-ban, 57 évesen elhunyt.

33 *Gemer-Malohont*, 1922. augusztus 6. 3. p. Maďarskú obžinkovú slávnosť v Rim. Sobote na 6. augusta policajný kapitán nepovolil.

34 *Komáromi Lapok*, 1920. november 24. 3. p. Hírek; 1924-ben pedig a Bartha–Prónay szerzőpáros Retorika c. tankönyvének a forgalmazását tiltották be, mivel a könyv 1922. és 1924. évi kiadása is tartalmazta a Himnusz szövegét. *Slovák*, 1924. november 4. 4. p. Vykázaná kniha.

35 Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltár (SRK-TGY-L). A Szlovenszkói Tiszáninenni Református Egyházkerület iratai, 1920–1939. 1. doboz. Číž, kalvínska ľudová škola., Štefan Ruzskay, učitel, disciplinárne vyšetovanie.

36 SRK-TGY-L, F. PF, 37. doboz.

37 Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Szlovenszkói Dunáninenni Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Konventjének iratai, 1920–1938 (fond I.2), 1923/1. 4. doboz.

A magyar himnusz tiltását és az egyre szaporodó hatósági megtorlásokat a szlovén lakosság természetesen nehezen viselte, és a *Komáromi Lapok* fel is tette a kérdést: „szeretnők tudni, hogy miért nem szabad énekben, vagy szóban azt a fohászatunkat kifejezni, hogy minket, magyarokat áldjon meg az Isten, amit röviden így szoktunk kifejezni a költő szavaival: Isten áldd meg a magyart! Engedelmet kérünk, mutassák meg azok, akik ezt a magyar Himnuszt betiltották, hogy mi ebben az irredenta, mi ebben az államellenes?”³⁸

A hatóságok azonban más véleményen voltak, és mint az évről évre szaporodó „himenuszpercek” száma jelzi, jóformán „mindenre lóttak”, ahol az „Isten, áldd meg a magyart” felhangzott. Az elkövetőket az 1878-as magyar büntető törvénykönyv 172. §-a alapján, más nemzetek elleni izgatás vádjával állították bíróság elé. A vádat pedig arra alapozták, hogy a magyar himnusz első versszakának a soraiban („Nyújts feléje védő kart, / Ha küzd ellenséggel”) az „ellenség” szó alatt a csehszlovák nemzetet kell érteni, ami által a magyar himnusz kimeríti a más nemzetek elleni izgatás vádját. Igazolja ezt az 1923. augusztus 20-án a komáromi Szent András-templomban másokkal együtt a magyar himnuszt éneklő, a Dr. Polónyi Béla komáromi bőrgyógyász³⁹ és társainak az ügyében a Brünni Legfelsőbb Bíróság által kimondott ítélet indoklása is, amely szerint „a magyar himnusznak a Csehszlovák Köztársaság területén való éneklése, az Istennek az ellenséggel szemben való segítségül hívása azon a területen, amely azelőtt a volt Magyarországhoz tartozott, s ahol Magyarország iránti propaganda még nem szűnt meg (...), kétségtelenül alkalmas arra, hogy a magyar nemzetiséghez tartozó egyesekben azt az érzést keltse, hogy a csehszlovák nemzet szintén ellensége, akivel szemben Istennek a segítségül hívása szükséges, s alkalmas arra is, hogy ez ellen a nemzet ellen, amely ezen régi dicsőség hanyatlásának a részbeni okozója volt, gyűlöletet keltsen”.⁴⁰

Az ilyen értelmezés ellen a védelem természetesen szinte minden esetben tiltakozott. Így történt a pozsonyeperjesi Bakó Mária és négy társa (valamennyien 19-20 éves lányok) ügyében is, akik 1924. augusztus 20-én a pozsonyeperjesi templomban énekeltek el a magyar himnuszt. A per során a védelem egyebek között arra hivatkozott, hogy a magyar himnusz már csak azért sem kelthet gyűlöletet a csehszlovák nemzet ellen, mert egy vallásos fohászról van szó, és egy színmagyar faluban amúgy sincs ki ellen izgatni. Majd – enyhe szarkazmussal – így folytatták: „az a beállítás, hogy a jelen helyzetben csakis a csehszlovák nemzet a magyarság ellensége, nem igaz. Mert sajnós a magyarnak számtalan ellensége van. Azt meg határozottan tudjuk, hogy a szlovák

38 *Komáromi Lapok*, 1921. április 16. 4. p. Szeretnők tudni.

39 A per során végül felmentett fiatal orvos, Polónyi Béla szép szakmai karriert futott be. 1926-ban rendőrorvossá nevezték ki, a harmincas évek második felében pedig ő volt a komáromi kórház bőrgyógyászati osztályának az egyik megszervezője. Az 1970-es évek elején, az akkor nyolcvan éves doktor még mindig a komáromi kórház orvosa volt. Vö. *Új Szó*, 1972. október 9. 4. p.

40 Štátny archív v Nitre (ŠA Ni), f. Krajský súd v Komárne (KS Kn), inv. č. 1520, č. j. 6726/1923.

nép soha nem volt ellensége a magyarnak, ezer éven át együtt élt a két nép (...) Hogy a cseh nép ellensége-e a magyarnak, vagy nem, azt mi nem tudjuk, mink a cseheket nem is ismerjük (...), de ha hivatalosan azt állítják, hogy a magyarság ellenségének csakis a csehszlovák nemzet tekinthető, bár nem hisszük, ha hivatalosan erősítgetik, kénytelenek leszünk elhinni.”⁴¹ Az öt fiatal lányt végül 14 napos elzárásra ítélték, amit fiatal korukat figyelembe véve felfüggesztett a bíróság. Az 1927 júniusában kihirdetett köztársasági elnöki amnesztia következtében azonban törölték büntetésüket.⁴²

Annak a gyakorlatnak, hogy Kőlcsey sorainak tartalmára alapozva vonták felelőségre azokat, akik a himnuszt énekelték, a hatalom szempontjából volt egy buktatója: abban az esetben, ha valaki csak eljátszotta a himnusz dallamát, de nem énekelt, nehezebb volt büntetni. Ez történt például Muraközi Tivadar ratkói orvos esetében, aki 1922 nyarán egy Csízfürdőn tartott mulatságon a cigányzenésszel húzatta el a magyar himnusz dallamát.⁴³ Muraközit ezt követően feljelentették, ám az esetről beszámoló lap szerint a rimaszombati sedria felmentette őt, mégpedig azzal az indoklással, miszerint a melódia önmagában, a szöveg nélkül nem büntetendő.

Ezért jött kapóra a hatóságok számára a csehszlovák nemzetgyűlés által 1923. március 19-én megszavazott 50/1923-as törvény. A köztársaság védelméről szóló törvény új helyzetet teremtett, hiszen 14. paragrafusának 1. pontja alapján a magyar himnusz éneklőit már nem csupán más nemzetek elleni, hanem a csehszlovák állam elleni izgatással is meg lehetett vádolni. Emellett pedig, mint azt a brünni főügyésznek az igazságügy minisztériumhoz küldött levele is hangsúlyozta, a köztársaság védelméről szóló törvény elfogadásával megnyílt az út az előtt, hogy a magyar himnusz éneklését az addigi „mérsékelt gyakorlattól” szigorúbban bírálják el, és lehetővé vált, hogy azokat is büntetéssel sújtásák, akik nem éneklék az első versszakot, vagy csak a himnusz melódiáját játsszák el.⁴⁴

Sőt, mintha a törvény megalkotói tudatosan igyekeztek volna a magyar himnusz büntetőségének a kibővítését beépíteni a jogszabályba. A belügyi szervek számára kiadott és a törvény paragrafusainak a gyakorlati életben való alkalmazását magyarázó belső kiadvány ugyanis épp a magyar himnusz „demonstratív éneklésének” a példáján keresztül mutatta be azt, hogyan lehet a törvényt az állam elleni izgatás esetében alkalmazni. A kiadvány szövege szerint a magyar himnusz éneklése nem más, mint „a történelmi Magyarország egyes részeinek újraegyesítésére irányuló vágy kifejezése, lázítás a Csehszlovák Köztársaság alkotmányos egysége ellen és ellenséges megnyilvánulás államunk keletkezésével szemben”. (Drlik 1937, 37. p.)

41 ŠA Ba, f. KS Ba, inv. č. 131, čj. 1575/1924.

42 Uo.

43 *Gemer-Malohont*, 1925. december 26. 4. p. Maďarská hymna v Čizi.

44 ŠA Ba, f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1919-1949 (ŠZ Ba), Prezidiálne spisy, k. 1, č. j. 62/1925.

Az 50/1923. sz. törvény alkalmazása egyértelműen a magyar himnusszal szembeni bírósági gyakorlat szigorodását eredményezte, aminek következtében a legtöbb bíróság elé került ügy a vádlottak bűnösségének kimondásával és szabadságvesztésre (a leggyakoribb büntetés a 14 nap börtönbüntetés volt) való elítélésével végződött. Igaz, ez sok esetben nem letöltendő, hanem felfüggesztett büntetést jelentett, miközben a jogerősen elítéltek számára is ott volt még az esély, hogy a köztársasági elnök szinte rendszeresen évente meghirdetett amnesztiája nyomán kegyelmet kapnak, és nem kell leülniük a büntetésüket.⁴⁵

Több olyan esetet is találtunk, amikor első fokon felmentették a himnuszt éneklőket, a másodfokot jelentő ítéletábra vagy a Legfelsőbb Bíróság azonban bűnösöknek mondta ki őket. Ennek szép példája a Hatvany Lajos és társai ellen indított per, akiket az 50/1923. sz. törvény 14. paragrafusa alapján a köztársaság elleni izgatással vádoltak, mivel 1924. augusztus 20-án a vágsellyei plébániatemplomban a magyar himnuszt énekelték.⁴⁶ És bár a vágsellyei járási főnök, valamint Nyitra megye zsupánja az „állam autoritásának az elmagyarosodott Vágsellyén való védelme érdekében” a vádlottak példaértékű megbüntetését szorgalmazták, a nyitrai kerületi bíróság, amely előtt a vádlottakat az Országos Keresztényszocialista Párt elnöke, Lelley Jenő védte, az 1925. február 25-én megtartott tárgyaláson felmentette őket. Az ítélet indoklása pedig kimondta, hogy a bíróság „a himnusz szövegében nem lát izgatást, és az abban előforduló ellenség szó sem vonatkoztatható a csehekre”.⁴⁷ A felmentő ítéletet, amely nem csupán a vádlottakra példaértékű büntetést kérő vágsellyei járási főnököt, hanem Szlovákia teljhatalmú miniszterét is felháborította, az ügyész nem fogadta el. Így az ügy a pozsonyi táblabíróság és végül a Legfelsőbb Bíróság elé került, amelyek a vádlottakat bűnösnek mondták ki és 8-tól 14 napig terjedő letöltendő elzárásra ítélték. Ám mivel az ügy csehszlovák jogrend szerint végül visszakerült a nyitrai kerületi bíróság elé, az a letöltendő büntetést feltételesre változtatta.⁴⁸

A himnuszéneklése színterei: a templom és a kocsmá

Ha az általunk fellelt eseteket megvizsgáljuk, a himnuszéneklésnek két nagy csoportját lehet megkülönböztetni. Az elsőt a templomi himnuszéneklés jelenti, a másodikat egyszerűen nevezzük csak kocsmái éneklésnek. A feltárt himnuszperek mintegy háromne-

45 A korszakban a köztársasági elnök által meghirdetett amnesztiák nemzetiségi vonatkozásairól lásd Šouša 2018, 79–96. p.

46 ŠA Ba, f. Bratislavská župa II. 1923-1928 (BŽ II.), č. j. 4285/1926.

47 A perről a *Prágai Magyar Hírlap* is beszámolt. *PMH*, 1925. február 27. 4. p. A nyitrai törvényszék szenzációs felmentő ítélete egy monstre magyar himnusz-perben.

48 ŠA Ba, f. BŽ II., č. j. 4285/1926.

gyede az egyik vagy a másik csoportba tartozik, míg a maradékot nyilvános terekhez vagy magánházakhoz, lakásokhoz kapcsolódó ügyek teszik ki.

A templomi himnuszéneklés 1918 előtti (már említett) hagyománya a Csehszlovákiához került területeken 1918 után is folytatódott, mind a katolikus, mind a református közösségekben. „Hetény községben soha sem volt kihirdetve, hogy a magyar himnuszt nem szabad énekelni, s mert azt minden évben rendszeresen el szoktuk énekelni, azt a jelen alkalommal is elénekeltük anélkül, hogy szándékunkban lett volna bárki ellen is azzal izgatni”⁴⁹ – vallotta annak a 22 hetényi lakosnak az egyike, akit azért citáltak a komáromi kerületi bíróság elé, mivel 1925. március 15-én a református templomban elénekelték a magyar himnuszt.

A templomi esetek nagy része városi közeghez (Komárom, Érsekújvár, Kassa, Léva stb.) kapcsolható, ami természetesen nem azt jelenti, hogy a falusi templomokban ne énekeltek volna az „Isten, áldd meg a magyart”. Énekeltek, csak ott ritkában történt feljelentés. A rendőri szerveknek ugyanis arra, hogy minden település templomába kiküldjék embereiket, nem volt kapacitásuk. A városi templomokban azonban a magyar ünnepekkor rendszeresen megjelentek a rendőrség polgári ruhás ügynökei, ami persze a templomi hívek előtt sem maradt rejtve. Ezért a templomi himnuszéneklésnek fokozatosan olyan íratlan koreográfiája alakult ki, ami megnehezítette az éneklők felelősségre vonását: a himnusz éneklésére szinte mindig az istentisztelet (mise) befejezését követően került sor, amikor a pap már elhagyta a szentélyt és kivonult, az éneklést pedig a tömegből kezdte valaki, hogy nehezebb legyen az azonosítás. Így a templomban tartózkodó hatósági személy (civil ruhás rendőr vagy más) csupán véletlenszerűen tudott egy-két olyan személyt kiemelni a tömegből, aki bizonyíthatóan énekelte,⁵⁰ de az éneklők többségének a felelősségére vonására nem volt lehetőség. Például 1928. március 15-én Érsekújvárott a római katolikus plébániatemplomban a belügyi jelentések szerint mintegy 300 fő énekelte a magyar himnuszt, feljelentés azonban csupán egyetlen személyre, Pataky Vilmos nyugalmazott szabómesterre, a Magyar Nemzeti Párt aktív tagjára érkezett, aki már azzal felhívta magára a figyelmet, hogy ünnepi nemzeti

49 ŠA Ni, f. KS Kn, inv. č. 1520, č. j. 515/1925.

50 Oda, ahol rendszeresen ismétlődött a himnuszéneklés, akár nagyobb számú rendőrt is kirendelhettek. Az 1928. évi Szent István napján Érsekújvárott három ízben hangzott fel a magyar himnusz: a plébániatemplomban reggel fél 8-kor, és 9 órakor, a Ferenc-rendiek templomában pedig reggel fél nyolckor. A perről készült sajtóbeszámoló szerint a bíróság négy rendőrt és egy detektívet hallgatott ki tanúként, akik civil ruhába öltözve vettek részt a miséken. Azt azonban nem tudni, hogy egy-egy misén hány hatósági személy volt jelen. *PMH*, 1929. augusztus 2. 9. p. Az érsekújvári himnuszper a nyitrai kerületi bíróság előtt; és 1929. augusztus 25. 14. p. Ismét tömeges feljelentést tettek Érsekújvárott a Himnusz-éneklők ellen.

viseletben és piros-fehér-zöld kokárdával érkezett a templomba.⁵¹ Rajta kívül azonban más himnuszéneklő személyt nem tudtak azonosítani a hatóságok.

Mivel a pap a közös éneklésből kimaradt, így őt általában nem lehetett felelősségre vonni. Hiába sejtették a hatóságok, hogy a pap tudott arról, mi készül és meg sem próbálta megakadályozni, tehetetlenek voltak vele szemben. Ez olvasható ki a fentebb már tárgyalt vágsellyei himnuszper anyagából is. Mint az a vágsellyei járási főnöknek a megyéhez küldött jelentéséből is kiderül,⁵² a hatóságok ugyan meg voltak győződve arról, hogy az évente ismétlődő himnuszéneklés mögött Gombár György plébános és Péter József kántor állnak, tehetetlenek voltak. Bár többször is feljelentést tettek ellenük, ezzel az ügyészség nem tudott mit kezdeni.⁵³ Ha jogi úton nem ment, megpróbálták az egyházi feljebbvalói által felelősségre vonatni a plébánost, de szintén sikertelenül. Bár a nagyszombati apostoli adminisztratúra az iskolaügyi minisztérium parancsára több ízben is fegyelmi eljárást indított Gombár ellen, az egyház mindig megvédte „saját emberét”, és a vágsellyei plébánost mindig felmentették.⁵⁴ Végül a járási főnök azt javasolta, hogy Gombárt helyezték el Vágsellyéről, és helyére a csehszlovák államhoz lojális szlovák nemzetiségű papot ültessenek, ám ismét eredménytelenül. Gombár György 1930-ban bekövetkezett haláláig a vágsellyei híveit szolgálta.⁵⁵

Ha viszont Isten szolgája is együtt énekelt a gyülekezettel, mint azt a fiatal (27 éves) hetényi református lelkész, Borza Zoltán tette, akkor a törvény szigorúbban sújtott le rá, mint az egyszerű hívekre. Az 1925. március 15-én Hetényben lezajlott himnuszéneklés utóélete már csak azért is érdekes, mert a peranyagból jól kirajzolódik az, hogy a komáromi kerületi bíróság és a pozsonyi táblabíróság eltérően ítélte meg az esetet. Az előbbi ugyanis az 1925. december 10-én megtartott tárgyaláson mind a 22 vádlottat felmentette a Csehszlovák Köztársaság elleni izgatás vádjára alól. Indoklásában a bíróság az addigi joggyakorlattal szemben ugyanis leszögezte, hogy a himnusznak „egyetlen szava vagy mondata sem tartalmaz olyan kifejezést, amely akár a köztársaság keletkezése, függetlensége, önállósága vagy a csehszlovák nemzet elleni gyűlölet kel-

51 ŠA Ba, f. BŽ II., č. j. 2895/1928.

52 ŠA Ba, f. BŽ II., č. j. 4285/1926.

53 Mint kiderült, az 1924. évi Szent István-ünnep előtt a járási főnök a kántornak parancsba adta, hogy mindaddig, amíg az utolsó hívő is ki nem megy a templomból, hangosan játsszon az orgonán, így akadályozva meg a himnuszéneklést. A kántor azonban nem így tett, hanem a plébánossal együtt elhagyta a templomot és lehetőséget adott a himnusz eléneklésére.

54 Štátny archív Trnave, Archív Galanta so sídlom v Šali (ŠA Tn, Ga Šala), f. Farský úrad v Šali (f. FÚ Ša), k. 20, inv. č. 1544, Správa apoštolského administrátora v Trnave pre farára v Šali vo veci disciplinárneho konania proti jemu.

55 ŠA Tn, Ga Šala, f. Okresný úrad v Šali, (f. OÚ Ša), k. 6. č. j. 58/26prez. Maď. hymna v rím. kath. kostole v Šale nad Váhom.

tésére alkalmas volna”.⁵⁶ Az ügyész fellebbezését követően azonban a pozsonyi tábla az 1926. április 12-i tárgyaláson az ítéletet megváltoztatta, Borzát 14 nap, a többi 21 főt pedig 5-5 nap börtönbüntetésre ítélte, majd annak eldöntését, hogy letöltendő, vagy feltételes szabadságvesztést kapjanak-e az elítéltek, az eljárási rend szerint visszautalta a komáromi sedriának, amely az ítéletek végrehajtását az összes vádlott esetben egy év próbaidőre felfüggesztette. Csakhogy az ügyész ismételt fellebbezett, a pozsonyi tábla pedig ugyan 21 vádlott esetben jóváhagyta a felfüggesztett büntetést, de a lelkész esetében letöltendőre módosította.⁵⁷ Vagyis az ő személyén keresztül akartak példát statuálni.

De nem csak Borza példája jelzi, hogy a papok esetében, ha egy-egy közösség fontos és tiszteletet élvező tagjairól volt szó, mindig szigorúbban jártak el. Ezt látszanak igazolni az 1923. július 16-án a feledi vásárban történtek is, amikor Fejér Miklós várgedei római katolikus és Kiss Ferenc feledi és gortvakisfaludi református lelkész a vasúti vendéglőben a magyar himnuszt énekelték.⁵⁸ Az esetből per lett, amely során a rimaszombati kerületi bíróság rendkívül magas büntetéseket szabott ki: a hatósággal szemben a becsmérítő szavakkal nem fukarkodó Fejért 3, Kisst pedig 1 hónapnyi elzárásra ítélték első fokon.⁵⁹ Az ügy harmadik vádlottja, Olman István várgedei kispaszta viszont csak 2 hét börtönbüntetését kapott. Mivel a vádlottak fellebbeztek, az ügy a kassai fellebbviteli bíróságra került, amely mindhárójuk esetében 2 évre felfüggesztette a büntetés végrehajtását.⁶⁰ Végül ezt az ügyet is az 1927 évi elnöki amnesztia oldotta meg, amely eltörölte a három himnuszéneklő büntetését. (Petheő–Tömösközi 2022, 685. p.) Az esetnek azonban volt még egy következménye, ugyanis Fejért, akinek feltehetően gond lehetett állampolgárságával, hamarosan kiutasították az országból. Az gyülekezetét elhagyni kényszerülő lelkész az államhatár déli oldalán, Litkén kapott plébániát. (Vö. Szttyahula 2013, 36. p.)⁶¹ Kiss Ferenc viszont 1931-ig a feledi és gortvakisfaludi gyülekezetek lelképásztora maradt. (Vö. Máté 2022, 111–112. p.)

A templomi himnuszéneklésekkel összehasonlítva a kocsmai himnuszéneklők (ebbe a csoportba tartoznak azok, akik vendéglőben, mulatságban, vásárban, alkoholo-

56 ŠA Ni, f. KS Kn, inv. č. 1520, č. j. 515/1925.

57 Az első bécsi döntést követően saját maga által megfogalmazott rövid önéletrajza alapján Borzának nem kellett leülnie a kéthetes büntetésre, mert a köztársasági elnök 1927. június 2-án meghirdetett amnesztíája eltörölte azt. Anyagilag viszont súlyosan érintette őt, hogy az állam a per időszakának három éve alatt nem fizette neki a kongruát, ami miatt összesen 23 ezer korona veszteség érte. Vö. Petheő–Tömösközi 2022, 576. és 577. dokumentum, 694–695. p.

58 *PMH*, 1923. augusztus 1. 4. p. Két lelkészt letartóztattak a Himnusz éneklése miatt.

59 *Gemer-Malohont*, 1924. május 17. 2. p. Vyzývavost s maďarskou hymnou.

60 *Kassai Ujság*, 1924. november 15. 2–3. Gömöri lelkészek himnuszpöre.

61 Az információ forrásáért külön köszönet a tanulmány szerkesztőjének.

los italok fogyasztása közben a magyar himnuszt énekelték) esetében a joggyakorlat némileg elnézőbb volt. Köszönhetően elsősorban annak, hogy ezek az esetek a legtöbbször nem voltak kapcsolhatók semmiféle olyan magyar ünnephez (sem március 15-höz, sem augusztus 20-hoz), amelyeket a bíróságok súlyosbító körülményként vettek volna figyelembe. Másrészt az alkoholt, legalábbis annak túlzott mértékű fogyasztását nemegyszer enyhítő körülményként kezelték. Ennek köszönhette a felmentését a nagyföldemesi Koncz István is, aki 1927 novemberében az ipolysági Borák-féle vendéglőben társával a magyar himnuszt énekelt. Koncz ügyét, aki magát olyan részegnek vallotta, aki semmire sem emlékszik vissza, a komáromi kerületi bíróság tárgyalta, amely *Komáromi Lapok* tudósítása szerint, amikor „a tanúk nagyobb része igazolta a vádlott részegségét” a vádlottat „ez alapon” felmentette.⁶² Igaz, az ügyész fellebbezett az ítélet ellen.

Persze a túlzott részegség sem volt mindig mentőöv, vagy legalábbis nem mindenki számára volt az. Különösen nem azok esetében (állami alkalmazottak, pedagógusok, lelkészek, községi bírók, esetleg jegyzők), akiknek a hatóságok szerint jó példát kellett volna mutatniuk az állam iránti lojalitásból. Mint például a csallóközi Várkony község bírójának, Méry Gyulának, akit két társával egyetemben azért állítottak bíróság elé, mert egy névtelen feljelentés szerint 1932. szilveszter éjjelén, éjfél után 10 perccel a helyi vendéglő egyik különtermében elénekelték a magyar himnuszt.⁶³ A pozsonyi kerületi bíróságon 1933. november 14-én megtartott tárgyaláson a vádlottak részegségükkel védekeztek (a kocsmában megittunk kb. 20 liter bort; nem emlékszem, mi történt; stb.), ám ez a bíróságot csak részben hatotta meg. Míg ugyanis a két másik vádlottat felmentette, Méryt, akinél súlyosbító körülményként vették figyelembe tisztségét, a rendtörvény 14. paragrafusa 1. pontja alapján bűnösnek mondta ki, és 1 hónapnyi letöltendő börtönbüntetésre ítélte. Miután azonban az elítélt fellebbezett, másodfokon 8 napi börtönbüntetésre enyhítették az ítéletet, amit a Legfelső Bíróság is helybenhagyott.⁶⁴

Az általános azonban a kocsmai himnuszéneklések esetében is a büntetés, nem pedig a felmentés volt. Amire olykor nem csupán a mulatozók, hanem a cigányzenészek is ráfizettek. Ez történt a taksonyi Lénárt János volt honvédkapitány perében is. A munkanélküli Lénártot négy társával együtt azzal vádolták meg, hogy 1932. március 27-én este a taksonyi kocsmában más magyar nóták mellett a himnuszt is énekelték.⁶⁵ Lénárt iszákos és kötekedő ember hírében állt, aki társaival épp a kocsmában mulatott, amikor két galántai cseh lakos ült be oda, és egy cseh nótát kért a cigánytól. Lénárt azonban ezt nem engedte eljátszani („ez magyar falu, itt csak magyar nótákat lehet játszani és énekelni”), sőt a magyar himnuszt is elhúzatta Lau Sándor (Hanko)

62 *Komáromi Lapok*, 1929. június 1. 8. p. Rendtörvényes ügyek a komáromi kerületi bíróság előtt.

63 ŠA Ba, f. KS Ba, inv. č. 1147, č. j. 865/1933.

64 Uo.

65 ŠA Ba, f. KS Ba, inv. č. 1062, č. j. 2032/1932.

cigánnyal, és azt társaival együtt felállva énekelte. Majd a két cseh nemzetiségű személybe is belekötött, azt reklamálva, hogy miért nem álltak fel a himnusz elhangzása-kor. Lénártot feljelentették, és a pozsonyi kerületi bíróság 3 hét elzárásra ítélte.⁶⁶ De rosszul járt Hanko is, aki 14 napot kapott, pedig egy cigányzenésznek – ismerve a kor társadalmi viszonyait – nemigen volt választása. Főleg nem egy erőszakos, ittas egyénnel szemben, aki javíthatatlan bajkeverő volt és nem először és nem is utoljára állt a bíróság előtt. Mint a galántai járási hivatal által a Lénárt állampolgársági megbízhatósága ügyében 1931-ben lefolytatott vizsgálatból kiderült, 1928-ban a taksonyi kocsmában a magyar himnuszt és a Magyar asszony az én anyám című nótát énekelte, amiért 40 korona pénzbüntetést kapott, 1930-ban pedig azért ítélték 14 napi letöltendő börtönbüntetésére, mert a helyi vendéglőben a Kossuth-nótát és más „más betiltott államellenes magyar dalokat” énekelte.⁶⁷ Az itt tárgyalt ügyet követően pedig még két további bírósági ügye is volt. 1933 nyarán 16 további társával együtt a himnusz és a Kossuth-nóta éneklése miatt, néhány hónappal később pedig államellenes kijelentések okán.⁶⁸ Egy, a második világháború utáni években, 1947-ben Taksonyban keltezett hatósági jelentés pedig, amely a „felforgató” tevékenységet folytató és a Szent István-i Magyarország visszaállítását szorgalmazó magyarokat vette lajstromba, szintén említi egy Lénárt Jánost. (Pukkai 2002, 44. p.) A fentiek alapján talán nem véletlenül.

De nemcsak a cigányzenészek fizethettek rá a himnuszt éneklőkre, hanem a vendéglősök is, akiket – közvetetten ugyan – szintén felelősségre vontak az ilyen esetek után. Ez történt a zsigárdi szövetkezeti vendéglő tulajdonosával is, akit – miután a vendéglőjében 1924 januárjában egy italozó társaság a bíróválasztást követően a magyar himnuszt énekelte⁶⁹ – azzal büntettek, hogy a hatóság este 20.00 órában állapította meg számára a zárórát. Majd amikor bizonyítékot találtak arra, hogy – az amúgy nehezen betartható – zárórán túl is nyitva maradt a vendéglő, megvonták a vendéglős engedélyét a kocsmá üzemeltetésére.⁷⁰ Hasonlóan járt Nagy Rezső somorjai vendéglős is, akinek a kocsmájában 1928. március 15-én énekelte el egy részeg társaság a magyar himnuszt. Miközben azonban az éneklőket, mivel „beszámíthatatlanul részegek voltak”, felmentették,⁷¹ Nagytól a pozsonyi pénzügyi igazgatóság megvonta vendéglősi koncesszióját. Igaz, később visszakapta.⁷²

66 ŠA Ba, f. KS Ba, inv. č. 1115, č. j. 225/1933.

67 ŠA Tn, Ga Šala, f. OÚ Galanta, k. 39, č. j. 209/1931.

68 ŠA Ba, f. KS Ba, inv. č. 1248, č.j. 3227/1933, valamint inv. č. 1225, č.j. 2662/1933.

69 ŠA Ba, f. BŽ II., č. j. 1952/1925.

70 ŠA Ba, f. BŽ II., č. j. 366/1925.

71 *PMH*, 1928. október 19. 9. p. Nem a részeg vendég, hanem a vendéglős a bűnös?

72 *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve. Felvidéki irodalmi emlékkönyv*. Budapest, MEF-HOSZ, 1940, 514. p.

A himnuszpereknek volt egy sajátos típusa, amikor nem a magyar himnusz énekléséért vagy eljátszásáért állt valaki bíróság elé, hanem hallgatásáért. Persze abban az esetben, ha a himnuszt mások is hallották. Akár olyankor is, amikor valaki a saját lakásában hallgatta a rádióban a himnuszt, és annak hangjai a nyitott ablakon keresztül kiszűrődtek az utcára. A köztársaság védelméről szóló törvény alapján ez már közbéke-háborításnak minősült és büntetést vont maga után. Ilyen váddal állították többek között bíróság elé Pausz Béla kassai szállodatulajdonost, Ölschleger Mária tornaljai nyugdíjast és a szintén tornaljai Kacsur Annát is. Közülük Pauszt, aki a Schalkház Szálló igazgatója és az Országos Keresztényszocialista Párt egyik helyi vezetője volt, ugyan első fokon feltételesen 15 napi elzárásra ítélték,⁷³ ám – mivel nem látták bizonyítottnak, hogy az eset megtörtént – a másodfokú bíróság felmentette őt.⁷⁴ A két tornaljai vádlottat pedig egyaránt feltételes elzárásra ítélték, a 70 éves Ölschleger 14 napi,⁷⁵ a 32 éves Kacsur⁷⁶ pedig 10 napi feltételes elzárást kapott.

Érdekes kimenetele volt Gecsey István buzitai földbirtokos ügyének.⁷⁷ Gecsey 1929 júliusában a tanyáján lévő háza tornácán hallgatta a budapesti rádió közvetítését, amely során a magyar himnusz is felcsendült, amelyet az arra járó csendőrzáró meghallott. Gecseyt a kassai kerületi bíróság az állam elleni izgatás vádjával ugyan egy hónap letöltendő börtönbüntetésre ítélte, ám másodfokon felmentették, mégpedig azzal az indoklással, hogy a magyar himnuszt csupán a birtokost feljelentő csendőrök hallották, őket pedig lehetetlen a csehszlovák állam ellen izgatni.

Persze a himnusz rádióban való hallgatásának is lehettek hosszú távú negatív következményei. Ilyen sújtotta a rimaszombati Katolikus Olvasókört és a szintén rimaszombati Miskolczy-féle cukrászdát, amely intézményeket szintén azért jelentették fel, mivel az ott található rádióban egy-egy alkalommal felcsendült a magyar nemzeti himnusz dallama.⁷⁸ A két eset hasonlóan végződött: a hatóságok ugyanis mindkét intézménytől megvonták a rádiókoncessziót, a „bűnös” rádiót pedig leszereltették.

73 *PMH*, 1931. január 22. 7. p. Tizenöt napi fogházra ítélték.

74 *PMH*, 1931. november 19. 7. p. Hírek.

75 *PMH*, 1931. július. 4. 6. p. Tizennégy napi fogház a rádióon hallgatott magyar himnuszért.

76 *PMH*, 1932. március. 27. 11. p. Tíznapos fogház a magyar himnusz hallgatásáért.

77 *PMH*, 1931. március 26. 8. p. „Csehszlovák csendőrt nem lehet magyar himnusszal az állam ellen izgatni.”

78 Vö. *PMH*, 1928. október 27. 9. p. és *PMH*, 1929. június 1. 4. p. A Katolikus Olvasókör ügyében Törköly József, a prágai nemzetgyűlés szenátora interpellációt nyújtott be a postaügyi és az igazságügy-miniszterhez. Společná česko-slovenská digitální knihovna. NS RČS 1925–1929, senát, Tisk 795/6. Interpelláció a postaügyi és igazságügyi Miniszter Urakhoz a rimaszombati katolikus olvasó kör ellen indított büntető eljárás tárgyában. [letöltve 2023-04-30]. https://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/tisky/t0795_02.htm

Bár az, hogy valakit saját nemzete himnuszának éneklése vagy hallgatása miatt perbe fognak, már önmagában meglehetősen furcsa dolog, a magyar himnusszal kapcsolatos ügyek között volt néhány különösen kirívó eset is. A korabeli sajtóanyag alapján (levéltári forrásokat ezekre az ügyekre nem találtunk) a csehszlovákiai bíróságok ugyanis azt is büntették, ha egy csehszlovák állampolgár az ország határain kívül énekelte a magyar himnuszt. A *Prágai Magyar Hírlap* beszámolója szerint 1932 végén eljárás indult 22 aranyosmaróti személy ellen, akik a szeptember 18-án az Üllői úti pályán megrendezett Magyarország–Csehszlovákia labdarúgó-mérkőzésre utaztak,⁷⁹ és amikor az autóbuszuk Ipolyságnál átlépte az államhatárt, megállították a buszt, kiszálltak és kalapjukat levéve elénekelték az „Isten, áldd meg a magyart”.⁸⁰ Még furcsább eset történt egy ungvári kerékgyártómesterrel, aki 1933. augusztus 20-án Budapesten tartózkodott, ahol részt vett a Szent Lőrinc-templomban rendezett ünnepi misén, amelynek végén a hívek a himnuszt is énekeltek.⁸¹ Ő ezt azonnal bejegyezte naplójába, ami hiba volt, mivel a hazaúton a nála talált Levente márkájú cigaretták miatt (ilyen nevű cigarettát tilos volt Csehszlovákiába behozni) a fináncok átkutatták a holmiját, és rátaláltak a naplóra. Az abban talált bejegyzés pedig elegendő volt az ellene folyó eljárás megkezdéséhez, és ahhoz, hogy az ungvári kerületi bíróság első fokon bűnösnek mondja ki.⁸²

A fenti körülmények hatására a harmincas évekre a magyar himnusz szinte teljesen kiszorult a szlovenszkói közteterekről, az iskolai oktatásból és a nagyrészt a templomokból is. Csupán a magánélet keretei között maradt jelen, ennek intenzitását azonban megfelelő források hiányában nem lehet felmérni. De nem volt témája a szlovenszkói magyar politikai kommunikációnak sem, bár az Egyesült Magyar Párt 1937-es, a magyarság sérelmeit összegző memorandumában helyett kapott egy erre utaló mondat.⁸³ Abban a pillanatban azonban, amikor a csehszlovák rendszer megroggyanni látszott, vagyis 1938 kora nyarán, rögtön napirendre került a kérdés, mégpedig egy interpelláció formájában, amelyet Esterházy János és társai nyújtottak be június 16-án Milan Hodža kormányfőnek.⁸⁴ Ebben Esterházy a magyar himnusz tiltását a csehszlovákiai nemzetiségek diszkriminációjának bizonyítékaként nevezte meg, és két kérdést

79 A meccset Magyarország válogatottja nyerte 2:1 arányban.

80 *PMH*, 1932. november 17. 5. p. Himnuszéneklés gyanúja miatt rendtörvényes eljárás folyik 22 aranyosmaróti sportrajongó ellen.

81 *PMH*, 1935. november 22. 4. p. Két hétre ítélték egy ungvári kerékgyártómestert a Budapesten énekelte magyar himnusz miatt.

82 Az esetre a sajtóban megjelenteken kívül más forrást nem találtunk, így nem is tudtuk ellenőrizni a történet hitelességét.

83 A memorandum szövegét lásd Popély–Simon 2020, 129–136. p.

84 Společní česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1935–1938. PS, Tisky, Interpelace č. 1377. https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1377_01.htm

szegezt a miniszterelnöknek: 1. hajlandó-e közbenjárni annak érdekében, hogy a magyar himnusz énekléséért vagy nyilvános hallgatásáért senkit se büntessenek meg; 2. közbenjár-e annak érdekében, hogy a továbbiakban minden olyan ünnepi alkalommal, amelyen a magyarok is részt vesznek, a magyar himnusz is eljátszásra kerüljön. Választ azonban, a szudétanémet válság miatt, már nem kapott az interpellációra, mint ahogy a közéletben, amelyet ekkor már egészen más kérdések mozgattak, sem volt a témának nagyobb visszhangja. A kormánypárti *Slovenský denník* is csak azért cikkezett a javaslatról, hogy az Esterházyék szövetségeseiként elkönyvelt Hlinka-pártiakat kellemtelen helyzetbe hozza.⁸⁵ Ők pedig a válaszukban szintén nem magával a javaslattal foglalkoztak, hanem Hodžákéknak igyekeztek visszavágni.⁸⁶ Mindazonáltal a bíróságok malmai rendületlenül őröltek tovább, és a nyitrai kerületi bíróság 1938 augusztusában első fokon még kéthavi börtönnel sújtott egy farkasdi legényt, aki az utcán részegen a magyar himnuszt énekelte.⁸⁷

Néhány héttel később azonban minden megváltozott. A müncheni döntést követően Dél-Szlovákiában is kiszabadult a szellem a palackból. Az október első napjaiban az utcára vonuló magyar lakosság, amely a magyarlakta területek Magyarországhoz csatolását követelte, már nyíltan énekelte a nemzeti himnuszt.⁸⁸ Amivel szemben a csehszlovák állam már nem akart és nem is tudott fellépni. Az első bécsi döntés kihirdetését követően pedig a magyar állam fogadására készülő falvakban nem csupán díszkapukat állítottak, de fiatalabbaknak a Himnusz és a Szózat szövegét tanították, éneklését gyakoroltatták. A visszacsatolás napjaiban így Somorjától Királyhelmeccig mindenütt felhangzott az „Isten, áldd meg a magyart”.

Összegzés

Bár a himnuszperek feltártsága nem teljes, az általunk ismert esetek alapján jól felrajzolhatók a téma fő tanulságai. Azt, hogy az adott korban jól működő demokráciának számító első Csehszlovák Köztársaságban erős volt a közélet rendőri kontrollja, és hogy csehszlovák rendfenntartó erők szükség esetén nagyon keményen felléptek azokkal szemben (akár cseh kommunisták, akár szudétanémet nacionalisták voltak),⁸⁹ akiket az köztársaság létére vagy belső berendezkedésére veszélyesnek ítélték meg,

85 *Slovenský denník*, 1938. augusztus 6. 4. p. Čo na to ľudáci.

86 *Slovák*, 1938. augusztus 7. 2. p. Na okraj.

87 *Robotnícke noviny*, 1938. augusztus 10. 4. p. Spieval maďarskú hymnu; *Komáromi Lapok*, 1938. augusztus 27. 6. p. Hírek.

88 A korabeli eseményekkel kapcsolatban részletesen lásd Simon 2010, 186–196. p.

89 Erről mindennél jobban tanúskodnak a nagy gazdasági válság idején zajló demonstrációk elleni rendőrártások, amelyek nemegyszer sok halálos áldozattal jártak.

eddig is tudtuk. A himnuszperek azonban újabb adalékot szolgáltatnak ahhoz a korabeli véleményhez, amely szerint a csehszlovák állam másként mérte a demokráciát a cseheknek és másként a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára.

A magyar himnusszal kapcsolatos hatósági fellépésről eddig keveset tudunk, a kutatás során feltárt források alapján azonban elmondható, hogy a csehszlovák hatóságok nemcsak hogy nem tolerálták a magyar himnusz bármiféle nyilvános éneklését, eljátszását, sőt hallgatását, hanem meglehetősen szigorúan büntették is. Véleményünk szerint eltúlzott szigorral, ami a himnuszügyek jelentőségének túlértékeléséből fakadt. Abból, hogy a csehszlovák hatóságok a magyar himnusz bármiféle interpretációját olyan irredenta cselekedetnek minősítették, amely alapvetően veszélyezteti a csehszlovák állam létét.

Csak hogy ez nem felelt meg a valóságnak, hiszen a magyar himnusz éneklése Csehszlovákia megalakulásnak idejére már erős hagyományként élt a magyar társadalomban. Azok, akik augusztus 20-án vagy március 15-én a templomban a himnuszt énekelték, csupán ennek a tradíciónak tettek eleget, és akkor sem jelentettek veszélyt a csehszlovák államra, ha cselekedetük magában hordozta is a Csehszlovákiával szembeni dac és a magyar államiság iránti elkötelezettség érzését. Még inkább igaz ez a kocsmai himnuszéneklésre, amit a hatóságoknak is illetet volna a maga helyén kezelni, és a feltételezett irredenta szándékok helyett elsősorban az alkohol számlájára írni.

Az első Csehszlovák Köztársaságban – és ez dicséretére válik – a bíróságok függetlenek voltak a végrehajtó és törvényhozó hatalomtól. Nem voltak azonban függetlenek a Csehszlovákiában uralkodó közhangulattól, s nem voltak és nem is lehettek függetlenek a törvényektől. Márpedig azok úgy voltak kialakítva, hogy megfelelő körülményeket teremtsenek a csehszlovák nemzetállam létrehozásához és a nemzeti kisebbségek bármiféle irredentának vélt magatartásának a felszámolásához.

Az, hogy az első köztársaság húsz éve alatt csak azért állították magyarok tucatjait bíróság elé, mert nemzeti érzéseik kifejezéseként a magyar himnuszt énekelték, és ezért letöltendő vagy feltételes börtönbüntetéssel sújtották őket, nem válik a korabeli csehszlovák demokrácia javára, és jelzi annak nemzetileg elfogult voltát és korlátait. És ez még akkor is így van, ha tudjuk, hogy a még a tényleges elzárásra elítéltek többsége sem került börtönbe, hiszen a köztársasági elnök évi rendszeres amnesztiája megkímélte őket ettől.

Irodalom

Levéltári források

Fórum Kisebbségkutató Intézet, Szlovákiai Magyar Levéltár,
Kézirattár

Národní archiv České republiky (NA ČR),
f. Předsednictvo ministerské rady (PMR)

Slovenský národný archív (SNA),
f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave (PR BA)
f. Krajský úrad Bratislava (KÚ Ba)

Štátny archív v Bratislave (ŠA Ba),
f. Bratislavská župa II. 1923–1928
f. Krajský súd v Bratislave (KS Ba)
f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1919–1949

Štátny archív v Košiciach (ŠA Ks),
f. Krajský súd v Košiciach (KSKs)

Štátny archív v Nitre (ŠA Ni),
f. Krajský súd v Komárne (KS Kn)

Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ŠA Pr, SA Le),
f. Krajský súd v Levoči (KS Le)

Štátny archív Trnave, Archív Galanta so sídlom v Šali, ((ŠA Tn, Ga Šala),
f. Okresný úrad v Galante (OÚ Ga)
f. Okresný úrad v Šali (OÚ Ša)
f. Farský úrad v Šali (FÚ Ša)

Felhasznált korabeli sajtó

Dom a škola, 1894

Gemer-Malohont, 1922–1925

Híradó, 1919–1929

Kassai Napló, 1920

Komáromi Lapok, 1919–1938

Prágai Magyar Hírlap, 1922–1938

Robotnícke noviny, 1938

Slovák, 1924

Slovenské ľudové noviny, 1891

Slovenský denník, 1925, 1938

Slovenský východ, 1920

Zvolenske noviny, 1910

Felhasznált irodalom

Bíró Sándor 2002. *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940.*
Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.

Csepeli György–Örkény Antal 1996. *Jelképek és eszmék az európai nemzeti himnuszokban.*
Regio, 7. évf. 2. sz. 5. p.

- Csibi Norbert–Schwarzwölder Ádám 2018. Előszó. In Uők (szerk.): *Modernizáció és nemzetállam-építés. Haza és/vagy haladás dilemmája a dualizmus kori Magyarországon*. Pécs, Kronosz Kiadó.
- Drlík, František 1937. *Zákon na ochranu republiky s vysvětlivkami a příklady*. Brno, Melantrich. *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve. Felvidéki irodalmi emlékkönyv*. Budapest, MEFHOSZ, 1940.
- Hobsbawm, Eric 1995. „Inventer des traditions.” (online). *Enquête*, n. 2. 171–189. p. [letöltve 2023-04-30] <https://journals.openedition.org/enquete/319>
- Kemény, G. Gábor (szerk.) 1999. *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, VII. 1914–1916*. Budapest, MTA Történettudományi Intézet.
- Kerecman, Peter. Banskobystrický politický proces. (Online) In *Naša advokácia. História, zaujímanosti*. [letöltve 2023-04-30]. http://www.nasaadvokacia.sk/bb_proces.html
- Kiss Gy. Csaba 2011. *Hol vagy, Hazám? Kelet-Közép-Európa himnuszai*. Budapest, Nap Kiadó.
- Kurhajcová, Alica 2015. *Verejně oslavy a historická památ v Uhorsku (1867–1914). Na príklade Bynskej bystrice, Zvolena, Lučenca a Rimavskej Soboty*. Banská Bystrica, Belianum.
- Máté György 2022. Kinek hol a helye? Templomi székviták és más esetek mikrotörténeti tanulságai egy feledi református jegyzőkönyv alapján. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 24. évf. 4. sz., 103–122. p.
- Petheő Attila–Tömösközi Ferenc (szerk.) 2022. *Tárnok Gyula szürke könyve. Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához*. Komárom, Calvin J. Teológiai Akadémia.
- Popély Árpád–Simon Attila (szerk.) 2020. „Akaratunk ellenére...” *Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság történetéből 1918–1992*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- A rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnázium Értesítője az 1903–4-ik tanévről*. Rimaszombat, 1904.
- Sak, Robert 2008. Česká „Píseň písní” v historickém kontextu. The Czech “Song of Songs” in its Historical Context. In *Státní hymna České republiky v proměnách doby. The Czech Republic’s National Anthem Down the Ages*. Praha, Úřad vlády České republiky.
- Simon Attila 2010. *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Simon Attila 2021. *Az átmenet bizonytalansága. Az 1918/19-es impériumváltás Pozsonytól Kassáig*. Somorja–Budapest, Fórum Kisebbségkutató Intézet–MTA BTK Történettudományi Intézet.
- Šouša, Jiří 2018. Vybrané otázky československých amnestií trestněprávních deliktů ve 20. a 30. letech 20. století ve vztahu k národnostním menšinám. *Právněhistorické studie*, roč. 48, č. 1. 79–96. p.
- Škvarna, Dušan 2004. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraníu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica, UMB.
- Sztyahula László 2013. *A csehszlovákiai magyar katolikus egyház története 1918–1950*. Kéménd.
- Voigt Vilmos 1995. A modern himnuszok. 2000 *Irodalmi és Társadalmi havi lap*, 7. évf. 3. sz. 43–52. p.

ATTILA SIMON

TRIALS FOR NATIONAL ANTHEM IN INTERWAR CZECHOSLOVAKIA. A CONTRIBUTION TO THE RELATIONSHIP BETWEEN HUNGARIANS IN SLOVAKIA AND THE CZECHOSLOVAK STATE

In the period of the First Czechoslovak Republic, Slovakia was an ethnically mixed territory, the scene of the meeting of Czechoslovak, Slovak, and Hungarian nation-building, among other things. From this point of view, the use of different national symbols, including national anthems, was a sensitive and much debated issue. This study attempts to outline the conflicts that the issue of national anthems had provoked between the state and its citizens, based on the archival records of county courts in Slovakia. The main focus of the paper is on the conflicts between the Czechoslovak state and the Hungarian population in Slovakia over the Hungarian national anthem. Based primarily on the county courts of the period and news reports in the contemporary press, the paper describes the court cases over the anthem and their outcomes. In doing so, it shows that the First Czechoslovak Republic, which was considered a liberal democracy, did not have a liberal attitude towards the use of symbols of national minorities at all.